

Луців М.З.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПОРЯДКУ ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Стаття присвячена особливостям застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку проходження військової служби, які передбачені статтями 407-409 КК України. З'ясовується специфіка процедури обрання запобіжних заходів слідчим суддею щодо суб'єктів вказаних злочинів та необхідність дотримання при цьому загальних засад кримінального провадження. У цій статті досліджуються правові наслідки застосування запобіжних заходів щодо військовослужбовців з урахуванням особливостей, пов'язаних із проходженням ними військової служби та виконанням службових обов'язків. Звертається увага на нездатність визначених чинним КПК запобіжних заходів повною мірою вирішувати завдання, які перед ними стоять у разі їхнього обрання відносно військовослужбовців за вчинення ними як військових злочинів у цілому, так і злочинів проти порядку проходження військової служби, оскільки таке обрання ускладнює або взагалі унеможлиблює виконання військовослужбовцем обов'язків, пов'язаних із проходженням військової служби. Порівнюється система запобіжних заходів, передбачених чинним Кримінальним процесуальним кодексом та Кримінально-процесуальним кодексом від 28 грудня 1960 року, а також обґрунтовується необхідність включення до цієї системи запобіжного заходу у вигляді нагляду командування частини за підозрюваним чи обвинуваченим, який існував до набрання чинності діючим КПК. Відзначається суть цього запобіжного заходу, яка полягає у вжитті заходів, передбачених статутами Збройних Сил України, для того, щоб забезпечити належну поведінку та явку підозрюваного або обвинуваченого військовослужбовця за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду, встановленні постійного нагляду з боку командування військової частини за ним із метою забезпечення його належної поведінки та визначенні інших обмежень, які водночас дозволять військовослужбовцю виконувати військовий обов'язок та запобігти ризикам, що стали підставою для застосування цього запобіжного заходу та передбачені статтею 177 КПК України.

Ключові слова: запобіжні заходи, військові злочини, система запобіжних заходів, нагляд командування військової частини, злочини проти порядку проходження військової служби.

Постановка проблеми. Із набранням чинності з 19 листопада 2012 року Кримінальним процесуальним кодексом ст. 176 КПК України встановлено п'ять запобіжних заходів, до яких віднесено особисте зобов'язання, особисту поруку, заставу, домашній арешт та тримання під вартою. У порівнянні із Кримінально-процесуальним кодексом України від 28 грудня 1960 року слід констатувати відсутність у чинному КПК такого запобіжного заходу, як нагляд командування військової частини. Його розробники під час підготовки намагались поєднати позитивний досвід кримінального процесуального права європейських країн та напрацювань вітчизняної правової науки, які на той час мала Україна, і запропонували ту модель кримінального провадження, яка найбільшою мірою відповідає не лише європейським і міжнародним стандартам у галузі криміналь-

ного судочинства, практиці Європейського Суду із прав людини, а й нормам Конституції України. Разом із тим бажання науковців, які розробляли КПК України, уникнути впровадження в ньому правових конструкцій, які застаріли та фактично не відповідають умовам сьогодення, призвело до невиправданого виключення окремих норм, що негативно впливає на реалізацію засад та вирішення завдань кримінального провадження.

Між тим уже більше двох років на Сході України проходять бойові дії, вже пройшло кілька хвиль мобілізації громадян на військову службу, у зв'язку із чим і зросла кількість військовослужбовців. Вказані фактори суттєво вплинули на кількість вчинених військових злочинів. Разом із тим законодавець відреагував на ріст злочинності серед військовослужбовців шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України та посилення

відповідальності за військові злочини шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини» від 12.02.2015. Особливо зросла кількість за останні 4 роки злочинів, передбачених статтями 407-409 КК України, що пов'язується з небажанням громадян проходити військову службу та виконувати конституційний обов'язок в умовах бойових дій. Розуміння причин та факторів, що вплинули на різкий ріст кількості вчинених військових злочинів, лежить в одному ряді з питанням особливостей військової служби. Так, у відповідності до ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, іноземців та осіб без громадянства, пов'язаних із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності. Саме тому під час обрання запобіжного заходу відносно військовослужбовця слід враховувати і необхідність виконання останнім конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів. Згідно з п.п. 1, 3 ч. 3 ст. 24 «Про військовий обов'язок і військову службу» військовослужбовці вважаються такими, що виконують обов'язок військової служби на території військової частини або в іншому місці роботи (занять) протягом робочого (навчального) часу, включаючи перерви, встановлені розпорядком (розкладом занять) чи поза військовою частиною, якщо перебування там відповідає обов'язкам військовослужбовця або його направлено туди за наказом відповідного командира (начальника).

Мета статті полягає у проведенні аналізу підстав застосування запобіжних заходів до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів проти встановленого порядку проходження військової служби, та правових наслідків застосування цих заходів із метою обґрунтування доцільності унормування такого запобіжного заходу, як нагляд командування військової частини.

Стан наукових досліджень. Дослідженню актуальних проблем застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні, їхньої сутності, видів, мети та підстав застосування на різних етапах розвитку кримінальної процесуальної науки України присвячено роботи Лобойка Л.М., Тищенко О.І., Удалової Л.Д., Гловюк І.В., Капліної О.В., Погорельського М.А., Шило О.Г., Грошевого Ю.М. та багатьох інших українських науковців.

Запобіжний захід у вигляді нагляду командування військової частини досліджено у працях Бабица А.А., Вердюх В. та Вердюх І.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на значну кількість досліджень проблематики сутності та застосування запобіжних заходів, у ході вирішення даного питання залишилося багато питань, які потребують як наукового аналізу, так і законодавчого вирішення. Так, метою застосування того чи іншого запобіжного заходу відповідно до ст. 177 КПК України є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Досягнення мети застосування того чи іншого запобіжного заходу, як і в цілому виконання завдань кримінального провадження, можливо лише шляхом проведення аналізу та порівняння системи запобіжних заходів у цілому та спектру завдань, які можуть бути виконані під час їхнього застосування.

У першу чергу, особливістю застосування того чи іншого запобіжного заходу є індивідуальна процедура судового розгляду відповідного клопотання, під час якої в рамках самостійного судового провадження на суд покладається обов'язок забезпечення законності під час застосування обмежень конституційних прав громадян. Як слушно зазначає О.Г. Шило, прийняття рішення про обрання запобіжних заходів та їхнє продовження віднесено до виключної компетенції суду, що зумовлюється високою цінністю прав і свобод людини та вимагає впровадження особливої процедури, яка відповідає вимогам справедливості і заснована на конституційних засадах рівності учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін, презумпції невинуватості, забезпечує дію правової визначеності і виключає можливість прийняття непередбачуваних для суб'єкта права на судовий захист рішень та свавільного обмеження його прав [1, с. 270].

Продовжуючи аналіз порядку і підстав обрання запобіжного заходу, варто зазначити і про обґрунтованість відповідних клопотань та рішень судів за результатами їхнього розгляду, яка полягає у встановленні та наведенні достатніх підстав для застосування конкретного запобіжного заходу, які передбачені ст. 177 КПК України. Слушною з даного приводу є думка О.Г. Шило та Ю.М. Грошевого про те, що законність та обґрунтованість обрання запобіжного заходу в кожному конкретному випадку визначається встановленими в судовому засіданні у змагальній процедурі фактичними та правовими підставами для його застосування, які формалізовані у відповідному рішенні суду. Вмотивованість ухвали слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу являє собою сукупність фактичних, логічних, кримінологічних та правових аргументів (доводів) на підтвердження правильності висновків щодо необхідності обрання конкретного виду запобіжного заходу [2, с. 224].

Разом із тим особливою обставиною, яка є обов'язковою для врахування під час обрання запобіжного заходу щодо військовослужбовця у разі вчинення ним злочину, передбаченого статтями 407-409 КК України, є факт проходження ним військової служби, оскільки під час обрання того чи іншого запобіжного заходу, поряд із обмеженням конституційних прав і свобод громадянина, може також ускладнитись або взагалі унеможливитись виконання цією особою як військового обов'язку в цілому, так і окремих обов'язків, пов'язаних із проходженням військової служби.

Так, у системі запобіжних заходів, які передбачені чинним КПК України, одне із провідних місць займає домашній арешт, який, у першу чергу, покликаний був замінити більш суворий запобіжний захід у вигляді тримання під вартою та є гуманнішим у порівнянні із цим заходом. Відповідно до ч. 1, ч. 2 ст. 181 КПК України домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або в певний період доби та може бути застосовано до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі. Тобто цей запобіжний захід може застосовуватися до військовослужбовця в разі вчинення ним будь-якого із злочинів, передбачених статтями 407-409 КПК України.

Домашній арешт є комплексом призначених за рішенням суду заборон та обмежень, які накладаються на підозрюваного чи обвинуваченого у

зв'язку із його повною ізоляцією у житлі, спрямовані на досягнення мети цього запобіжного заходу, реалізуються та контролюються органами Національної поліції за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого. Для аналізу особливостей застосування домашнього арешту під час вчинення злочинів, передбачених статтями 407-409 КК України, в першу чергу слід дослідити здатність проходити військовослужбовцем, що вчинив військовий злочин, військову службу та дотримуватися вимог покладеного на нього запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту. Виконання обов'язків військовослужбовця та обов'язків, покладених у зв'язку із застосуванням цього запобіжного заходу, по суті, взаємовиключають один одного. Оскільки фактично обрання запобіжного у вигляді домашнього арешту зобов'язує військовослужбовця в певний період часу або постійно знаходитися не за місцем проходження служби, виконуючи військовий обов'язок, а перебувати за місцем фактичного проживання. Дуже часто така різниця між місцем реєстрації військовослужбовця та місцем служби може становити кілька сотень кілометрів. Де-факто обрання в такому випадку судом запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту «звільняє» військовослужбовця від виконання військового обов'язку. Треба наголосити на тому, що в умовах збройного конфлікту такий варіант розвитку подій для підозрюваного буде навіть більш прийнятним, ніж звичайне повернення до виконання військового обов'язку. Крім того, інший не менш важливий аспект цього питання полягає в тому, що злочини, пов'язані з ухиленням від проходження військової служби, розслідуються за місцем знаходження військової частини відповідним слідчим підрозділом, а тому подальше обрання такого запобіжного заходу, як домашній арешт, фактично унеможливає здійснення дієвого контролю за виконанням підозрюваним запобіжного заходу.

Відповідно до ч. 1 ст. 183 КПК України тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно в разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 цього Кодексу, крім випадків, передбачених частиною п'ятою статті 176 цього Кодексу. Варто погодитися із думкою С.Л. Шаренко та О.Г. Шило про те, що встановлений КПК України порядок вирішення питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та продовження його строку не є досконалим, оскільки містить певні прогалини

та правові конструкції, які надають можливість неоднозначного їхнього тлумачення, що призводить до неоднакової судової практики та, безумовно, не забезпечує достатньою мірою правову визначеність у даному питанні [3, с. 51].

Так, судова практика за останні кілька років щодо розгляду клопотання у виді тримання під вартою відносно підозрюваного у вчиненні злочинів, передбачених ст. 407-409 КК України, склалася таким чином, що таке клопотання підлягає задоволенню лише в окремих випадках із урахуванням особи злочинця, його ставлення до вчиненого, бажання до подальшого проходження служби. Об'єктивно аналізуючи такий підхід суду, важко з ним не погодитися, зважаючи на винятковість запобіжного заходу – тримання під вартою, та доцільності його застосування задля досягнення мети кримінального судочинства. Тобто під час розгляду питання обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, який обирається відносно військовослужбовця, що ухиляється від військової служби, слід прийти до висновку, що такий захід може виконувати та фактично виконує покладені у зв'язку із цим функції, однак у силу своєї суворості застосовується щодо відносно незначної кількості правопорушників та, зважаючи на свою правову природу, є винятковим.

Окрім того, тримання під вартою не може бути застосоване стосовно значної кількості осіб, зокрема в разі вчинення дезертирства чи самовільного залишення місця служби цілим підрозділом (ротою, батальйоном).

Відповідно до ч. 1 ст. 182 КПК України застава полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у доход держави в разі невиконання цих обов'язків. У науці кримінального процесу дослідженню застосування цього запобіжного заходу до військовослужбовців за вчинення ними військових злочинів увага майже не приділялася, що, серед іншого, може пояснюватися відсутністю практики обрання цього запобіжного заходу до осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, пов'язаного з ухиленням від проходження військової служби. Перш за все це пов'язано з майновим становищем цієї категорії осіб, а також тим, що санкції злочинів, передбачених статтями 407-409 КК України, у своїй більшості відносять їх до тяжких злочинів та злочинів середньої тяжко-

сті. Крім цього, слушною є думка М.М. Олашин, яка вказує на те, що застосування застави є особливо актуальним щодо осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні злочинів майнового характеру у великих та особливо великих розмірах, що є важливим кроком до демократизації українського законодавства та альтернативою і можливістю особи шляхом внесення відповідної суми грошових коштів перебувати на волі [4, с. 120].

Підсумовуючи, варто прийти до висновку, що, виходячи з матеріальної складової частини такого запобіжного заходу, як застава, його застосування саме до військовослужбовців за вчинення ними злочинів проти порядку проходження військової служби не є достатньо дієвим і зумовлює його рідке застосування.

Найменш суворими у системі запобіжних заходів є особисте зобов'язання та особиста порука, які передбачені ч. 1 ст. 179 та ч. 1 ст. 180 КПК України, суть яких зводиться в першому випадку до покладення на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені статтею 194 КПК, а в іншому – надання особами, яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків відповідно до статті 194 КПК і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу.

Як слушно зауважує В.О. Попелюшко, за своєю суттю та ступенем обмеження прав особи підписки про невиїзд та особисте зобов'язання мають багато спільного, проте особисте зобов'язання, на відміну від підписки про невиїзд, передбачає більше варіантів застосування обмежень, які перелічено в ст. 194 КПК України. Зазначена обставина сприяє тому, що особисте зобов'язання є більш прогресивним запобіжним заходом [5, с. 4–6].

Оскільки застава, особиста порука та особисте зобов'язання як запобіжні заходи в разі їхнього застосування під час досудового розслідування передбачають покладення певних процесуальних обов'язків на підозрюваного, для дослідження їхніх особливостей їх варто розглянути в розрізі ч. 5 ст. 194 КПК України. Виконання обов'язків, визначених цією нормою, з моменту їхнього покладення на військовослужбовця, а також виконання обов'язків військової служби можуть не співпадати, а в деяких випадках і суперечити одне одному. Зокрема, у процесі доказування зло-

чинів, пов'язаних із ухиленням від проходження військової служби, найчастіше збирання доказів розпочинається з допиту свідків – співслужбовців особи, що вчинила злочин, передбачений статтями 407-409 КПК України, а також командирів цієї особи. Окрім того, саме останні і найчастіше виявляють військовослужбовців, які вчинили самовільне залишення військової частини або місця служби, а також реально можуть вплинути на хід досудового розслідування через своєчасність повідомлень правоохоронних органів та вжиття заходів щодо розшуку. Разом із тим відповідно до п. 4 ч. 5 ст. 194 КПК України підозрюваний військовослужбовець (у разі покладення цього обов'язку судом) зобов'язаний утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею і дотриманням умов, визначених слідчим суддею або судом. Таким чином, у разі покладення на цього військовослужбовця зазначеного обов'язку його судом буде обмежено у спілкуванні або взагалі заборонено спілкування із його співслужбовцями та командирами. Однак одночасно таке обмеження у спілкуванні не дозволить останньому виконувати повною мірою обов'язки військової служби, отримувати від командування необхідні для виконання завдання, а також взаємодіяти з колегами під час виконання покладених завдань. Також специфіка проходження військової служби полягає в тому, що військовослужбовець повинен у своїй повсякденній діяльності дотримуватися розпорядку дня, що вимагає від нього проводити практично весь час із особовим складом підрозділу, у якому він проходить службу, тобто це спільне відвідування навчальних занять із різних видів військової підготовки, спільні приймання їжі, спільне проведення самопідготовки та навіть спільний відпочинок може бути лише у відведених місцях на території військової частини, тобто фактично в таких умовах після повернення до військової частини та початку виконання обов'язків служби військовослужбовець, що вчинив кримінальне правопорушення, незалежно від його волі повинен спілкуватися із співслужбовцями та командирами у процесі повсякденної діяльності. Обмеження та заборона такого спілкування на підставі рішення суду унеможливить виконання ним службових обов'язків та не дозволить виконувати покладені завдання. Парадоксальною є дана ситуація в тому, що непокладення слідчим суддею обов'язку на військовослужбовця утримуватися від спілкування зі свідками (співслужбовцями та командирами) або спілкування з

ними з дотриманням визначених умов дозволить фактично підозрюваному військовослужбовцю легально впливати на свідків із метою дачі ними неправдивих свідчень через їхнє залякування, призив до співчуття, виклик почуття жалості чи з будь-яких інших причин. Де-юре ж ніякої заборони на це підозрюваний не отримував.

Інший обов'язок, передбачений п. 1 ч. 5 ст. 194 КПК України, зобов'язує підозрюваного перебувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю. Фактично покладення зазначеного обов'язку унеможливить виконання військовослужбовцем обов'язків військової служби, оскільки він фактично весь час проводить згідно з розпорядком дня, а покладення такого обов'язку часто ставить його в таке становище, коли він може пропустити важливі військові навчання або заняття з різних видів підготовки. Виконання цього обов'язку взагалі нівелюється в тому випадку, коли підозрюваний військовослужбовець вибуває на територію полігону із військової частини у складі підрозділу для відпрацювання бойового злагодження або іншого виду навчань. Часто такі полігони розташовані за межами населених пунктів, не обслуговується громадським транспортом та є закритими об'єктами. Як тоді цей обов'язок повинен виконуватись? Це ж питання набагато гостріше постає тоді, коли підрозділ або вся військова частина вибуває взагалі для виконання бойового завдання. Крім того, хотілося б наголосити, що покладення цього обов'язку після прибуття до визначеної службової особи на підозрюваного військовослужбовця зобов'язує та обмежує лише його права і повинно спрямовуватися лише на це (індивідуалізація кримінальної відповідальності), але покладення цього обов'язку не може і не повинно суперечити інтересам військової служби, не може обмежити командування цієї частини, і тим більше вище командування у виданні наказів і покладенні обов'язків на підлеглі підрозділи і на цього військовослужбовця як їхню окрему бойову одиницю. Тобто де-факто перед військовослужбовцем може постати дилема, вибір у виконанні обов'язку покладеного слідчим суддею в рамках кримінального провадження або виконання наказу командування військової частини. Як тоді повинен діяти військовослужбовець, адже за умисне невиконання наказу також передбачена кримінальна відповідальність? Також часто злочин, пов'язаний із ухиленням від військової служби, військовослужбовець вчиняє з мотивів саме невиконання в подальшому бойового завдання і покладення на

нього таких обов'язків, які його «прив'яжуть» до місця знаходження органу досудового розслідування, легально дозволять не виконувати бойове завдання. Ця ситуація може викликати серйозні наслідки, коли її усвідомить значна частина військовослужбовців підрозділу, і це призведе до невиконання бойового завдання і розлагодження функціонування підрозділу в цілому.

Аналогічний спектр проблем виникає і під час виконання обов'язку, визначеного п. 2 ч. 5 ст. 194 КПК України, а саме не відлучатися з населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду. У першу чергу покладення цього обов'язку вже прямо визначає постійне місце знаходження військовослужбовця та забороняє його покидати останньому без дозволу, тобто ця норма прямо унеможлиблює виконання тих військових обов'язків, які можуть бути виконанні за межами населеного пункту, за межами військової частини. Хоча даний обов'язок передбачає собою альтернативу – дозвіл слідчого, прокурора чи суду, але в такому випадку необхідно вже конкретній процесуальній особі оцінювати ситуацію, що склалася для прийняття рішення. Окремо хотілося б звернути увагу на те, що дана норма не є конкретизованою та не визначає чітку процедуру дій для цих учасників процесу, не вказує на обставини, за яких слідчий, прокурор чи суд можуть дозволити або заборонити покидати місце реєстрації, проживання чи знаходження підозрюваному, в даній нормі немає посилання на підстави надання такого дозволу. Разом із тим інша сторона цієї проблеми полягає в тому, чи покладає дана норма на слідчого, прокурора чи суддю долю відповідальності під час надання такого дозволу після оцінки ними всіх ризиків у ситуації, що склалася. Окрім того, в розрізі проходження військовослужбовцем військової служби необхідно також пам'ятати про особливості офіційного залишення військовослужбовцем території військової частини чи місця служби, а саме конкретної процедури вибуття особи у звільнення, відрадження чи відпустку. Тобто ми фактично підійшли до іншого аспекту проблеми, пов'язаної з покладенням на військовослужбовця цього обов'язку, а саме рішення про вибуття військовослужбовця у відрадження або вибуття його у звільнення чи у відпустку часто приймається безпосередньо перед таким вибуттям, таке рішення може прийматися у вихідні дні або в позаслужбовий час. Як тоді діяти військовослужбовцю? Проблема – у відсутності офіційної форми звернення підозрюва-

ного за таким дозволом до слідчого, прокурора чи судді, а також відсутності форми надання дозволу в такому випадку. Нарешті, також слід врахувати й той факт, що часто військова частина або місце служби знаходяться на досить значній відстані від органу досудового розслідування, що унеможлиблює належний контроль за виконанням цього обов'язку стороною обвинувачення.

Пунктом 3 ч. 5 ст. 194 КПК України на підозрюваного покладається обов'язок повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи. Аналізуючи даний обов'язок, слід прийти до висновку, що вчинення будь-яких активних дій від підозрюваного ним не вимагається та його суть зводиться до повідомлення органу досудового розслідування чи суду про його звичне місце знаходження. Єдине зауваження, яке може виникнути під час покладення даного обов'язку на військовослужбовця та його виконання, полягає в тому, що в тому випадку, коли на підрозділ у цілому (або конкретному військовому) буде поставлено таємне бойове завдання, пов'язане зі зміною постійного місця дислокації та вибуттям на секретні позиції, військовослужбовець буде змушений розголосити своє місцезнаходження, незважаючи на всі негативні наслідки, що можуть виникнути при цьому.

Схожа ситуація виникне і під час покладення на підозрюваного військовослужбовця обов'язку, передбаченого п. 5 ч. 5 ст. 194 КПК України, а саме не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом. Перелік місць, які в ході повсякденної діяльності може відвідувати військовослужбовець, є досить обмеженим і в більшості своїй напряму залежить від завдань військової служби, що стоять перед ним. Визначення суддею певних місць, які військовослужбовцю буде заборонено відвідувати, може негативно вплинути на виконання ним повсякденних завдань чи наказів командування, а деякі з них військовослужбовець взагалі не зможе виконати. Разом із тим хотілося б відмітити, що цей обов'язок під час покладення на підозрюваного в контексті досягнення мети кримінального провадження під час розслідування злочинів, пов'язаних із ухиленням від військової служби, не зможе суттєво запобігти виникненню ризиків, які виникають після вчинення саме цієї категорії злочинів. Аналогічно не зможуть запобігти виникненню ризиків і обов'язки, передбачені п. 6 та п. 7 ч. 5 ст. 194 КПК України, а саме пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності та докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання.

Також хотілося б звернути увагу на обов'язки, які можуть покладатися на підозрюваного та які передбачені п. 8 та п. 9 ч. 5 ст. 194 КПК України, а саме: здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт для виїзду за кордон, інші документи що дають право на виїзд з України і в'їзд у Україну, а також носити електронний засіб контролю.

Із моменту вступу військовослужбовця на військову службу він не може перебувати за власним бажанням на значній відстані від місця служби, оскільки його обмежують межі гарнізону, де він проходить службу, і в такому випадку існує спеціальна процедура виїзду військовослужбовця за межі гарнізону (необхідність надання дозволу на виїзд за межі гарнізону командиром). Тобто через специфіку військової служби негативні наслідки, які наступають через порушення правил виїзду не те що за межі України, а й за межі гарнізону, будуть набагато серйозніші для військовослужбовця, ніж негативні наслідки за порушення даного обов'язку. Разом із тим слід зазначити, що цей обов'язок відіграє важливу роль під час його застосування щодо військовослужбовця, однак втрачається його універсальність, тобто фактично військовослужбовця буде позбавлено можливості виїзду за кордон, але це не заважатиме йому вчинити будь-який із злочинів, передбачених ст. ст. 407-409 КК України, на території країни. Схожа ситуація і під час покладення на підозрюваного військовослужбовця і обов'язку з носіння електронного засобу контролю, який дозволить постійно контролювати місцезнаходження військовослужбовця, але через специфіку військової служби доцільність його покладення втрачається.

Висновки. Підсумовуючи, варто констатувати, що на даний час запобіжні заходи та обов'язки, які передбачені ст. 194 КПК України, повною мірою вирішити ті завдання, які виникають у ході розслі-

дування злочинів, передбачених ст. 407-409 КПК України, не можуть.

Специфіка цих злочинів, а також правового статусу військовослужбовця зумовлює необхідність упровадження та вноормування специфічного запобіжного заходу, правова природа якого має враховувати особливості проходження військової служби та статусу військовослужбовця.

Досвід застосування КПК України довів, що виключення законодавцем запобіжного заходу у вигляді нагляду командування військової частини було помилковим. Особливо гостро це відобразилося протягом тривалого періоду ведення бойових дій на території України та у зв'язку з наявним збройним конфліктом на Сході України. З урахуванням викладеного видається за необхідне внести зміни до ст. 176 КПК України та доповнити її, а також Главу 18 КПК України ще одним запобіжним заходом – наглядом командування військової частини за підозрюваним або обвинуваченим, який є військовослужбовцем. Суть вказаного запобіжного заходу полягає у вжитті заходів, передбачених статутами Збройних Сил України, для того, щоб забезпечити належну поведінку та явку підозрюваного або обвинуваченого за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду.

Про встановлення нагляду командування військової частини в письмовій формі має повідомляти орган, що обрав запобіжний захід. Таким чином, командування зобов'язане забезпечити не тільки явку підозрюваного або обвинуваченого за викликом, але й його належну поведінку. Військовослужбовець, щодо якого застосовано цей запобіжний захід, постійно перебуває під наглядом свого безпосереднього начальника або добового наряду, втрачає на час слідства і суду право носити зброю, не призначається до складу варты чи інших відповідальних нарядів, не звільняється з розташування військової частини, не направляється на роботи поза частиною в одиночному порядку.

Список літератури:

1. Шило О.Г. Особливості обґрунтування обрання запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Право». 2014. № 25. С. 269–273.
2. Грошевий Ю.М., Шило О.Г. Підстави обрання запобіжних заходів за новим КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 220–226.
3. Шаренко С.Л., Шило О.Г. Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою: проблеми правового регулювання та правозастосування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 50–57.
4. Олашин М.М. Застосування застави у кримінальному провадженні: теоретичні та практичні аспекти. *Європейські перспективи*. 2015. Вип. 5. С. 116–121.
5. Попелюшко В.О. Запобіжні заходи в новому КПК України: поняття, мета, підстави, порядок та суб'єкти застосування. *Адвокат*. 2012. Вип. 9, № 144. С. 4–6.

**Lutsiv M.Z. FEATURES OF THE APPLICATION OF PRECAUTIONARY MEASURES
IN THE PRE-TRIAL INVESTIGATION OF CRIMES AGAINST THE ORDER
OF COMPLETION OF MILITARY SERVICE**

This article is devoted to the peculiarities of the application of preventive measures that are provided by Articles 407-409 of the Criminal Code of Ukraine, in the pre-trial investigation of criminal offenses against the established order of completion of military service. The specifics of the procedure for the selection of preventive measures by the investigating judge regarding the subjects of these crimes and the necessity of observing the general principles of criminal proceedings are clarified. This article explores the legal implications of taking precautionary measures against servicemen, taking into account the particularities associated with their military service and performance of duty. Attention is drawn to the inability of the precautionary measures identified by the current Criminal Procedure Code to fully address the challenges they face in the event of their application to military personnel. This is because when said personnel has committed either war crimes or crimes against the order of military service completion, such application complicates or makes the performance of military personnel duties related to the passage of military service outright impossible. The systems of precautionary measures established by the current Criminal Procedure Code and the Criminal Procedure Code of 28th December 1960 are compared. An argument is made for the necessity of these systems to include a measure of restraint that existed before the current Criminal Procedure Code came into effect. This measure is characterised by the military unit command's supervision of the suspect/defendant; the essence of this preventive measure is noted. This consists of firstly, applying the measures provided by the statutes of the Armed Forces of Ukraine, in order to ensure the proper behavior and turnout of a suspected/accused serviceman at the call of an investigator, prosecutor, investigating judge or court and secondly, establishing permanent oversight of the accused serviceman by the command of his military unit with a view to ensuring his proper conduct and identifying other restrictions provided for in Article 177 of the CPC that will enable the serviceman to perform his military service and prevent the risks that led to the application of this preventive measure in the first place.

Key words: *precautionary measures, military/war crimes, system of preventive measures, supervision of the military unit's squad, crimes against the order of military service passage.*